
Poročila o znanstvenih srečanjih

Okrogla miza Problemi slovenskega zgodovinopisja o 20. stoletju. Ljubljana, 26. oktobra 1999

Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani je svoj okrogli jubilej želel praznovati delavno, zato je ob 40-letnici eno od dveh številčk svoje revije *Prispevki za novejšo zgodovino* (1999, št. 1) posvetil bibliografiji vseh svojih sodelavcev, ki so v desetletju 1989-1998 delali v njegovem okviru. Popolna bibliografija sodelavcev Inštituta za prvih 30 let dela (1959-1988) je namreč izšla pred desetimi leti, prav tako kot posebna številka revije *Prispevki za novejšo zgodovino* (1989, št. 2). Drugi dogodek, ki je zaznamoval jubilej, je bila okrogla miza z naslovom *Problemi slovenskega zgodovinopisja o 20. stoletju*.¹ Inštitut za novejšo zgodovino se raziskovalno ukvarja sicer z nekoliko daljšim časovnim obdobjem; novejša zgodovina naj bi predstavljala čas zadnjih dveh stoletij, oziroma čas od postopnega oblikovanja moderne države ali od francoske revolucije do danes. Vendar je preučevanje tako dolgega in različnega časa nacionalne zgodovine preveč heterogena in brezbrežna tema za le en tak pogovor, zato smo se organizatorji odločili za "zamejeno" 20. stoletje od prve svetovne vojne do padca berlinskega zidu in razpada Jugoslavije. To je obdobje, katerega raziskave, interpretacije in ocene so tudi v širši slovenski javnosti zelo aktualne. Zato da bi pogovor stekel neposredno v "sredo stvari", je bilo nekaj poznavalcev povabljenih, da na kratko izpostavijo in utemeljijo glavne teze o posamezni problematiki preučevanja tega časa. Pripravljalni odbor je izbral najmanjše možno število uvodničarjev, ki so bili naprošeni, da na zelo omejenem prostoru (4-6 straneh) izpostavijo svoje videnja teh problemov. Uvodničarji so bili izbrani tako, da so bile bolj ali manj enakomerno zastopane različne generacije raziskovalcev, inštitucije, kjer delajo in tudi ideološka razhajanja med slovenskimi zgodovinarji, ki se ukvarjajo z 20. stoletjem. Njihovi prispevki so bili natisnjeni kot teze za razpravo v posebni brošuri² in razposlani

¹ Razpravo na okrogli mizi o slovenskem zgodovinopisju o 20. stoletju je nameravalo uredništvo *Prispevkov za novejšo zgodovino* objaviti v celoti, vendar je zaradi denarnih težav in pomanjkanja prostora v reviji ugotovilo, da bi bila objava celotne, skoraj triurne razprave, za revijo obremenjujoča. Pobudnika okrogle mize in moderatorja dr. Ervina Dolenca smo zato zaprosili, da naj razpravo, kolikor je mogoče na kratko, povzame v poročilu. Pri tem je uporabljal tonski zapis okrogle mize, ki ga hrani Inštitut za novejšo zgodovino. Če so po mnenju prizadetih razpravljalcev njihove razprave povzete preveč površno, če je brez številnih primerov, s katerimi so določeno misel šele konkretnije pojasnili, po njihovem mnenju izražena misel preveč okrnjena in če mislijo, da so zaradi prostega govorjenja ponekod tudi napačno interpretirani, jim velja opravičilo. V kolikor se kdo od sodelujočih čuti ob povzemanju njegovih misli prizadet ali čuti dolžnost za dodatna pojasnila in misli, ga pozivamo, da to predstavitev sam pisno, z objavo v naslednji številki *Prispevkov za novejšo zgodovino* popravi ali dopolni. Tako bi okrogla miza in tudi osrednja revija za novejšo zgodovino svoj temeljni namen odpiranja in razčiščevanja problematike lahko plodno in aktualno nadaljevali.

² Teze za razpravo na okrogli mizi *Problemi slovenskega zgodovinopisja o 20. stoletju* : ob 40-letnici Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani. (ur. Ervin Dolenc) Ljubljana 1999.

skupaj z vabili na okroglo mizo okrog 80 zgodovinarjem, novinarjem in drugim, ki se s to problematiko kakorkoli ukvarjajo oziroma jih zanima. Brošuro uvaja kratka utemeljitev pobudnika okrogle mize, urednika knjižice in moderatorja pogovora *Ervin Dolenc*. O splošni problematiki raziskovanja in pisanja o 20. stoletju govori prispevek Petra Vodopivca, probleme pri pisanju slovenske gospodarske in socialne zgodovine 20. stoletja je definiral Žarko Lazarevič, problematiko kulturne zgodovine v tem času Aleš Gabrič. Andrej Studen je pisal o proučevanju slovenskega vsakdanjika, o problemih pri raziskovanju 1. svetovne vojne na Slovenskem Petra Svobljak, čas prve Jugoslavije in probleme njene politike je opredelil Jurij Perovšek, 2. svetovno vojno na Slovenskem in travme, ki nam jih še danes povzroča, je predstavil Bojan Godeša. Razmerja med slovenskim in jugoslovanskim zgodovinskim pisarjem po 2. svetovni vojni je opisal Božo Repe. Jera Vodušek Starič pa je dodala nekaj ključnih problemov pri raziskovanju slovenske preteklosti v drugi Jugoslaviji.

Okrogle mize na Inštitutu za novejšo zgodovino se je udeležilo okrog šestdeset ljudi. Udeležence je najprej pozdravila direktorica inštituta Jasna Fischer. *Ervin Dolenc* je uvodoma izpostavil najvažnejše ali najbolj provokativne teze devetih uvodničarjev natisnjenih v brošuri in tako poskusil bodoče razpravljalce primerno ogreti.

K razpravi se je prvi javil *Jurij Perovšek*, ki je le dopolnil svoje teze iz brošure. Opozoril je na pogosto pozabljanje na velik del Slovencev, ki so v času med obema vojnama živeli zunaj Jugoslavije, v kontekstu današnje slovenske države je treba upoštevati predvsem takratno Primorsko. *Nevenka Troha* je Perovškovim dopolnitvam pritegnila in poudarila, da je razumevanje Slovenije v času med obema svetovnima vojnama pa tudi v drugih časovnih obdobjih prevečkrat skrčeno na Slovence v Jugoslaviji. Slovenski zgodovinarji bi morali, po njenem mnenju, enakovredno raziskovati vsaj dogajanje na vsem slovenskem etničnem ozemlju, če že ne širše, in tako tudi s pomočjo državnih institucij ohranjati kompletnejši nacionalni spomin.

Stane Granda je repliciral na namigovanja Boža Repeta v brošuri z uvodnimi tezami, da so organizatorje srečanja "Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti", bilo je spomladi 1998 v Mariboru, pri izboru referentov vodili tudi ideološki razlogi. Granda je kot predsednik ZZDS to zanikal. *Božo Repe* je svoje mnenje podrobneje utemeljil s tem, da na mariborsko srečanje ni bil povabljen nihče od profesorjev, ki se na ljubljanski filozofski fakulteti ukvarjajo z zgodovino 20. stoletja, čeprav je za tako srečanje pred časom dal pobudo že Dušan Nečak, niti ni bil povabljen upokojeni profesor Janko Pleterški, ki bi k obletnicam s končno številko 8 gotovo imel kaj povedati. Na to je odgovoril *Franc Rozman*, ki je v pripravljalnem odboru za to znanstveno srečanje predstavljal mariborsko Pedagoško fakulteto, češ da je bil v odboru tudi predstavnik z ljubljanskega oddelka za zgodovino in da je udeležba profesorjev s tega oddelka torej stvar tega predstavnika, saj je Rozman sam uspešno interveniral za aktivno udeležbo predstavnika z mariborske fakultete. Smer razgovora o osebnih in ideoloških zamerah je prekinil Zdenko Čepič in predlagal razpravo o bolj vsebinskih problemih, ki so jih nakazale objavljene teze.

Janko Prunk je objavljene teze pozdravil in izrazil strinjanje z večino od njih. Hkrati jih je razdelil v dve različni skupini: teze avtorjev, ki se sami raziskovalno

ukvarjajo s problematizirano tematiko, so konkretne, jasne in so mu blizu, teze drugih pa da se s temi problemi ukvarjajo zgolj teoretično in načelno in mu kot take ne povedo nič novega. Prunk je k objavljenemu gradivu dodal še dve svoji tezi, ki se mu v raziskovanju 20. stoletja zdita posebno pomembni: 1. kritični pretres virov, oziroma tekstna analiza, in pri tem navedel primer Mikuževe interpretacije temeljnih gesel osvobodilnega boja iz junija 1941 kot anticipacijo točk OF, kar da ni res, ker so neposredno izvedena iz komunističnega programa. Na to ga je pred mnogimi leti moral opozoriti medievist Janez Peršič. Drugi primer površne analize teksta naj bi bila interpretacija domobranske prisege, ki pa po Prunkovem mnenju v resnici ni prisega Hitlerju; 2. vpenjanje naše nacionalne zgodovine in zgodovinopisja v širši evropski kontekst obojega tako v duhovnem, idejnem kot metodološkem smislu. Na konkretni ravni pa ugotavljati specifične slovenskega razvoja v tem kontekstu. Pri nas trije problemi in njihove ocene oziroma interpretacije povsem odstopajo od splošnih evropskih ocen; to so ocene klerikalizma, komunizma in kolaboracije. V metodološkem smislu pa bi približevanje evropskemu zgodovinopisju pomenilo osvoboditi se raznih eshatoloških in determinističnih pogledov, kar pa naj bi se pri nas v zadnjem času spet obujalo.

Ker po Prunkovi diskusiji ni bilo odziva, se je oglasil moderator s provokativno tezo, da je bilo slovensko zgodovinopisje v primerjavi z drugim jugoslovanskim zgodovinopisjem, zlasti srbskim in hrvaškim, dostikrat "bolj papeško od papeža" v smislu marksistične pravovernosti. Vprašal se je, ali je k temu mogoče prispevala tudi slovenska mentaliteta, obrobni položaj in slabša kadrovska pokritost ali sposobnost, tako da je bil spekter historiografskih raziskav mnogo ožji kot v Srbiji in na Hrvaškem, kjer so imeli mnogo pred nami obdelane vsaj glavne "meščanske" stranke pred 2. svetovno vojno, nasprotnike komunizma med vojno, pa tudi prve zgodovinske preglede druge Jugoslavije.

Zdenko Čepič je opozoril, da je celo SLS prvi obdeloval srbski zgodovinar in se vprašal, zakaj tega niso delali slovenski zgodovinarji. Ugotavljal je, da vzrok temu verjetno ni toliko v marksistični pravovernosti, pač pa v njeni strokovno metodološki inačici, ki je preveč spoštovala arhivsko gradivo, časopisnega pa štela za drugorazrednega.

S tezo o marksističnem zgodovinopisju se ni strinjal tudi *Jože Dežman*. Po njegovem marksizmu na Slovenskem ne v politiki ne v zgodovinopisju ni doživel kakšne velike afirmacije. K Prunkovim primerom napačne analize pa je dodal primer z žrtvami 2. svetovne vojne, kjer naj bi bilo okrog 30.000 na 'napačni' strani padlih od skupno okrog 70.000 žrtev enostavno zamolčanih. "To je falsifikat kot se šika," je poudaril. Opozoril je, da je bila pri nas predvsem javna oziroma politična raba zgodovinopisja taka kot je bila in je lahko še, saj tudi naši sosedje, najsi bo na južni ali na zahodni strani, še vedno dostikrat niso daleč od take rabe. Pozval je k primerjalnosti in odpiranju zgodovinarjev k sebi. "Tudi mi smo udeleženci iste zgodbe in čim več povemo o tem, kako jo doživljamo, lažje in razumljiveje se nas bo dalo brati."

Na moderatorjev izziv je repliciral tudi *Božo Repe*. Ugotavljal je, da je v bistvu ta zaprtost slovenskega zgodovinopisja težko razumljiva, saj je tudi npr. denar za raziskovanje, ki presega nacionalne meje, tako rekoč nemogoče dobiti. Take raziskave so mogoče izključno s povezovanjem z zunanji partnerji. Ena od po-

manjkljivosti je tudi, da ne izkoriščamo svojega poznavanja prostora in svoje geostrateške lege. Tako imajo danes v poznavanju tega prostora že prednost inštituti na Dunaju, v Münchnu ali v ZDA. To pa ni vprašanje nekega marksizma ali česa podobnega, pač pa neke drugačne zavrtosti.

Milica Kacin Wohinz občuti predvsem pomanjkanje odkrite kritike. Izogibamo se pojma revizije. Vsak celo pri samem sebi občasno opravlja revizije ocen. Nič ne govorimo o reviziji terminologije, ki je zelo aktualna in živa. Ravno tako se je strinjala s klicem Petra Vodopivca v uvodnih tezah, da premalo populariziramo svoje rezultate. Dogaja se, da najnovejši učbeniki za zgodovino ne upoštevajo 30 let starih rezultatov raziskav. Zakaj pred letom 1990 niso raziskovali predvojnih političnih strank: opozorila je na svoj primer, ko je Dušan Kermavner odgovoril na njeno raziskavo tudi drugih, ne le marksističnih organizacij na Primorskem s celo knjigo napadalnih obtožb, češ da nacionalistične organizacije niso vredne raziskovalnega truda. Pod strogim nadzorom je bila že izbira raziskovalne tematike, če pa bi kdo vseeno delal nekaj politično nezaželenega, mu tega gotovo ne bi objavili. Edini dovoljen pristop k raziskavam je bil razrednobojni vse tja do osemdesetih let. Posamezniki (npr. Ivan Jelić iz Zagreba glede ocene žrtev Jasenovca) so morali pred sodišče, pa tudi če ti niso ravno jezika odrezali ali te zaprli, si vedel, do kod smeš oziroma do kod lahko greš brez večjih posledic.

Zdenko Čepič je na izvajanju Milice Kacin Wohinz še enkrat pojasnil, da ni govoril o političnih pritiskih, pač pa o metodološki zavrtosti glede uporabe različnih virov in ne le arhivskih. Pri raziskovanju zgodovine Inštituta za novejšo zgodovino (nekoč Inštitut za zgodovino delavskega gibanja) je naletel na izrekanje potrebe po raziskovanju "meščanskih" strank že sredi šestdesetih let, vendar naj bi prevladali pomisleki proti temu med zgodovinarji samimi.

Peter Vodopivec je opozoril, da smo živeli v nekem zelo drugačnem času, v nasprotju s tem, v katerem živimo danes, kjer je vladala zelo usmerjena raziskovalna politika, ter da smo tudi v tistem času lahko precej različno pisali in še bolj različno mislili. Kot primer je navedel Mikužev pregled NOB, kjer naj bi z natančnim branjem lahko ugotovili, da je že takrat mnogo stvari presenetljivo dobro in pravilno postavil. Zavzel se je za bolj odprto, drugačno in res kompleksno zgodovino 20. stoletja, kjer naj bi Slovence uvrstili malo na Balkan, malo v srednjo Evropo, malo pa tudi nasproti zahodni Evropi. Če hočemo priti do bolj odprte, objektivnejše zgodovine, potem se moramo pogovarjati predvsem kaj je še treba narediti, kaj je od tistega, kar je narejeno, še problematičnega, zakaj pa določene stvari niso narejene, ne bi imelo prevelikega smisla razpravljati. Treba si je med drugim tudi postaviti temeljno teoretsko izhodišče in se vprašati, ali bomo z revizijo samo postavili nove ideološko politične kalupe, ali bomo gledali na zgodovino z vidika rezultata nekega procesa, torej z vidika tega, da smo dobili nacionalno državo in demokracijo, ali bomo gledali na določena časovna obdobja v kontekstu teh obdobj samih. To vprašanje je postavil že Taras Kermauner v diskusiji o Perspektivah in se postavlja tudi pri vseh interpretacijah 20. stoletja v tujini.

Na Petra Vodopivca je replicirala *Jera Vodušek Starič*: pravil vrednotenja zgodovine ne postavljam nikomur, temveč jih vedno znova, ko pišem, postavljam sama sebi. Mogoče tudi moje delo vedno znova zapada pragmatizmu. Mogoče zato, ker sem občudovalec tistega, kar se v evropski zgodovini imenuje obdobje

razuma ali, če pod to sintagmo razumemo vse, kar se je pisalo s pravnjo mero skepticizma od sv. Avguščina do Voltaira. Kar je nastalo kasneje, je nekoliko zmedeno. Prav ta skepticizem je mogoče kriv za razbijanje vrednot v 20. stoletju in posledično za atomizacijo zgodovine. Lahko pa iz vsega tega skepticizma potegnemo tudi drug poduk, ki zapolnjuje prazno mesto tistega, kar je mišljeno kot konec zgodovine in sem v svojem uvodnem prispevku označila s humanizmom. Danes pa po tej atomizaciji sledi pisanje celovitejših del o 20. stoletju in temu velja prisluhni. Žal pri nas premoremo samo enega zgodovinarja, ki se je skušal dvigniti iz te atomizacije in to je prof. Janko Prunk. Meni osebno pa odgovarja politična zgodovina in zgodovinarji kot je bil A. J. P. Taylor, kakorkoli je bil kontroverzen in revizionist leta 1961. Pri tej debati pa me moti nekaj drugega. V človeški naravi je, da človek pri prizadevanju za samoohranitev uporablja metode zapeljevanja in prevare. Vendar si tega, da bo pri nas ta način delovanja danes dobil take dimenzije faustovskega obvladovanja zgodovinske scene, nisem mislila. Pri tej zgodbi gre vendar predvsem za radovednost, za ljubezen do stroke, za užitek pri pisanju zgodbe, kakor je to lepo pokazal Andrej Studen. Če pa kdo tega ne zmore, naj pa filozofira.

Po odmoru je *Vida Deželak Barič* govorila o svoji fascinaciji nad dejstvom, da v štiridesetih letih obstoja Inštituta za zgodovino delavskega gibanja oz. za novejšo zgodovino, na katerem se sama ukvarja z zgodovino Komunistične partije, ni bil napisan celovit pregled niti zgodovine delavskega gibanja niti KPS. Vzroke za to stanje vidi v tem, da so se raziskovalci ves čas obstoja Inštituta za novejšo zgodovino bolj ali manj zavestno in domišljeno izogibali temu delu. To je bilo odvisno tudi od srečne roke pri kadrovanju na inštitutu, in od spoznanj, da je to vendar preozka tema v celotnem kontekstu nacionalne zgodovine, da bi se ukvarjali samo z njo. Danes nam ti stari pomisleki dokazujejo, da je bila na inštitutu vedno prisotna tudi določena raziskovalna širina, čeprav se je ta verjetno spreminjala. Pri svojem delu je prišla do spoznanja, da samo zelo konkretna raziskava, ki upošteva tudi posameznega človeka z vsemi svojimi slabostmi, ne pa samo visoko načelni pristopi, pripelje do celostne podobe, ki je hkrati najbolj resnična in ustvarja tudi nove možnosti medsebojne komunikacije med zgodovinarji.

Aleš Gabrič je prisotne kolege pozval, naj raje kot o tem, kaj je bilo in zakaj, konec koncev so bile te napake značilne za vso družboslovno znanost v komunističnih režimih, razmišljajo o tem, kako naprej. Danes se spoprijemamo z zelo podobnimi problemi, kakor so se zgodovinarji, ki so pisali prve preglede o vojnem dogajanju desetletje po koncu vojne, namreč z iskanjem arhivov, npr. o tem, kaj je dokumentiranega o dogajanju v Društvu pisateljev v osemdesetih letih ipd. Spraševati bi se morali predvsem, kaj lahko zgodovinarji sami naredimo, da nam bo dokumentacija boljše ohranjena. Drugo vprašanje, ki ga je izpostavil, je samopromocija naših del v javnosti, kjer zelo šepamo. Vprašal se je, kaj lahko sami pri tem naredimo in ugotovil, da po navadi naredimo zelo malo v primerjavi s tem, kar bi lahko.

Marko Štepec je bil zelo razočaran, da razprava o teh problemih vedno pristane na plitvi politični ravni. Pohvalil je predvsem prispevka Andreja Studena in Aleša Gabriča v uvodnih tezah in ugotavljal, da sta predvsem kulturna zgodovina in zgodovina vsakdanjega življenja preveč zapostavljeni pri raziskovanju, kar naj bi bilo simptomatično. Kulturna zgodovina je po njegovem še vedno preveč politično

obarvana. Treba bi jo bilo obravnavati mnogo širše. Zgodovina vsakdanjega življenja pa še vedno deluje samo kot privesek velikih tem. To pa je pravzaprav tematika, ki je v samem bistvu preučevanja preteklosti, ne pa da poskuša zgodovinopisje še vedno služiti mitologiji. Kot primer je navedel razliko med mitološko kolektivno zavestjo, ki jo diktira javnost, in historično zavestjo, ki je dosti bolj konkretna, kot to utemeljuje Eliade v *Kozmosu in zgodovini*.

Nevenka Troha je dodala svoje strinjanje s tem, da dosti premalo naredimo za to, da bi naše delo predstavili širši javnosti. Številčna majhnost in finančna omejenost nam onemogočata, da bi se z istimi temami vzporedno ukvarjalo več zgodovinarjev, kar onemogoča dialog in konstruktivno polemiko na visoki strokovni ravni.

Justin Stanovnik je prispeval pogled od zunaj, predvsem kot "konzument zgodovinskih raziskav". Povedal je, da ga je v razpravi najbolj prizadel prispevek Jere Vodušek Starič, zlasti del, ki govori o duhovni senzibilnosti zgodovinarja. Spomil ga je na Tacitov življenjepis o Juliju Agricoli, svojem tastu. Tacit naj bi imel občutek senzibilnosti pri pisanju tega dela strašno razvit, saj je moral le tri leta prej preživeti čas velikega nasilja. Tacit nekje s stavkom "Tistih nekaj, ki nas je preživelo, ne samo druge, temveč tudi samega sebe", opozarja na to soudeležnost v nasilju in izredno občutljivost pri zgodovinopisnem obravnavanju takega časa. Stanovnik je po navajanju določenih primerov iz naše nacionalne preteklosti, zlasti pobojev domobrancev in čustvenega vtisa, ki ga je to dogajanje zapustilo pri določenem segmentu Slovencev, zaključil, da zgodovina danes na Slovenskem nima tistega mesta, ki bi ga morala imeti v duhovnem prizadevanju nekega naroda. Dobila bi ga, če bi vsi skupaj, posebej pa zgodovinarji, poskušali izostriti to duhovno senzibilnost.

Stane Granda je pohvalil dotedanji tok diskusije in opozoril, da bi se morali tudi sami s sabo več ukvarjati, zlasti z našim pogumom, ki ga marsikdaj manjka. Pri tem je navedel primer Dušana Bibra, ki je tudi v trših časih znal udariti po mizi in se upreti sugestijam od zunaj o raziskovalnem programu raznih partijskih konferenc in sestankov. Glede odmevnosti našega dela je pripomnil, da se je naše število zelo povečalo, samo v Arhivu Slovenije naj bi bilo menda že okrog 60 zgodovinarjev in da gre za naše delo razmeroma veliko denarja. Ostaja pa vprašanje rezultatov našega dela. Če bi bilo več kritike znotraj naših vrst, bi bila verjetno tudi odmevnost navzven večja. Žal se največkrat dogaja, da se o tem, kar delaš, nimaš s kom pogovarjati. Smiselno bi se bilo poleg brošure o problemih zgodovinopisja o 20. stoletju, ki je zelo dobrodošla, vprašati tudi o vplivu tega stoletja na pogled na starejša obdobja. Opozoril je, da je srednjeveško zgodovino naših krajev po letu 1918 povsem zasenčila srednjeveška zgodovina Srbov in Hrvatov, kar se šele zadnje čase rahlo popravlja.

Jože Dežman se je vprašal o korelaciji med Inštitutom in Muzejem za novejšo zgodovino, ko prihaja do razlik v časovni opredeljenosti. Treba bi bilo tudi določiti prioritete v nadaljnjem preučevanju naše preteklosti, ki bi se morale bolj prilagajati novim trendom v zgodovinopisju v smislu, ki ga je izpostavil že Marko Štepec.

Jasna Fischer je replicirala na trditve Staneta Grande. Po njenem pregledu je pišočin raziskovalcev za vsa obdobja zgodovine pri nas le okrog 80-90. Število zgodovinarjev v arhivih, muzejih in drugod ni pomembno za to razpravo, govorimo o raziskovalcih, ki tudi objavljajo rezultate svojih raziskav. Na INZ jih je ta hip 19, na ZRC SAZU jih je 8, na oddelku za zgodovino FF je manj kot 10

profesorjev, ni ji znano koliko jih je še na Pedagoški fakulteti mariborske univerze, pri tem pa je samo na graški univerzi v Avstriji okrog 50 zgodovinarjev. Opozorila je na trenutne denarne težave inštituta na ZRC SAZU. Mogoče se zdi vsota denarja, ki prihaja na inštitute res velika. To je npr. za INZ, za 4 projekte in 2 programa približno 100 milijonov tolarjev letno. Dela 19 raziskovalcev, po metodologiji MZT za financiranje takih inštitutov pa imamo plačanih 12,5 raziskovalcev, vsi drugi delajo iz t. i. notranjih rezerv, notranjega prelivanja in zelo skrbnega obračanja denarja. Veliko stvari bi na inštitutu naredili hitreje, vendar ob ustreznih podpori. Leta je INZ opozarjal, da bi bilo treba narediti popis žrtev 2. svetovne vojne. Ko je bil projekt pripravljen, je trajalo 3 leta, da je prišel v financiranje Ministrstva za znanost in tehnologijo. Pokrit je z 2300 raziskovalnimi urami letno, dve raziskovalki, ki sta polno zaposleni, jih sami porabita 3400. Zavedamo se, da generacija, ki jo ti podatki najbolj zanimajo, hitro umira, vendar bodo podatki po takih postopkih, ki jih omogoča MZT, dostopni javnosti šele čez 3 leta. Če bi bilo denarja za zgodovinopisje res toliko kot pravi Granda, bi lahko pač zaposlili še 3 ljudi na tem projektu in s hitrejšim preverjanjem in vnosom podatkov prišli do rezultatov mogoče že čez eno leto. Vendar temu ni tako.

Boris Mlakar je opozoril, da znotraj kroga slovenskih zgodovinarjev manjka sproščenosti, kot je značilna za Mediteran in da smo preveč vkopani vsak za svojim okopom. Značilno je, da nekaj primorskih zgodovinarjev redno posega v javnost, npr. Jože Pirjevec in Branko Marušič s svojimi rednimi prispevki v nekaterih primorskih časopisih, kjer neobvezno razpravljata in dostikrat postavljata nekoliko provokativne teze o širokih problemih, ki se tičejo tudi zgodovinopisja. V tem pogledu je pohvalil Jožeta Dežmana s pogostimi prispevki v sobotni prilogi *Dela*. Drugo so pripombe na uvodne teze, s katerimi se je mogoče skoraj v celoti strinjati, vendar pa mu je kljub temu po branju ostalo kar nekaj vprašajev in klicajev na robu. Npr. vprašanje teleoloških pogledov v slovenskem zgodovinopisju, na katere je opozoril Peter Vodopivec, se pravi pisanju po neki rdeči niti, s pogledom na neki smoter, ki se v razvoju bolj ali manj uresničuje. Seveda je po Mlakarju smešno govoriti o slovenski državnosti v devetdesetih letih kot o uresničitvi 2000-letnih sanj. Vendar pa je nemogoče od zgodovinarja zahtevati, da npr. dogodkov ali programa Zedinjene Slovenije iz leta 1848 ne vidi kot pomembnega prispevka k razvoju, ki je končno pripeljal do te državnosti. Navedel pa je tudi primer, kako je okrog leta 1970 kot študent zgodovine sam prepričeval kolege študente drugih strok, da je samostojna Slovenija nemogoča, oni pa njega v nasprotno: "Zakaj pa ne samostojna Slovenija?" Glede teleologije je opozoril, da je določen zgodovinski proces mogoče ocenjevati šele, ko je končan. Predvsem to velja za neko oceno oziroma sintezo tega dogajanja. Tudi glede aktivnosti KP med vojno je povsem človeško in upravičeno, da to delovanje ocenjujemo z vidika tistega, kar je naredila KP po vojni, ko se je tudi sklicevala na svoje medvojno delovanje. Glede Repetovega uvodnega prispevka pa je izrazil pomislek o tezi, da je po osamosvojitvi prišlo do pritiska za ideološko in politično revizijo zgodovine. To, da je revizija potrebna, je že zunaj diskusije. Revizija v mehki obliki je potrebna, logična in do nje nujno vedno znova prihaja, ne glede na to kaj o njej mislimo. Problem je seveda, da je trenutno pojem revizije v Evropi povezan s težnjami po zanikanju holokavsta. Sicer pa je do negativnega odziva na

knjižico o ključnih problemih slovenske zgodovine med letoma 1929 in 1955, ki jo je naročil Državni zbor, prišlo z obeh političnih polov, tako z desne kot z leve.

Božo Repe je Mlakarju odgovarjal z ostro ločitvijo med revizijo kot spontanem procesu, ki ga vsak sam in stroka v celoti ves čas dela, in revizijo, ki je plod pritiska od zunaj. Pojasnil je, da njegova omemba reakcije z desnice na knjižico o ključnih problemih slovenske zgodovine med letoma 1929 in 1955 kaže le na to, da je bila ta reakcija pač bolj pričakovana kot tista iz leve. Drugič pa je postavil pod vprašaj, ali konec nekega procesa res omogoča končno objektivnejšo oceno nekega zgodovinskega procesa in navedel primer, kako je stara Avstrija postala "ječa narodov" po tistem, ko je ni bilo več, podobno prva Jugoslavija in podobno postaja neki "slepi ro-kav" druga Jugoslavija šele po letu 1991. Revizije bodo bistveno drugačne, ko bomo enkrat v Evropski skupnosti, odvisno tudi od tega, kako se bo ta skupnost razvijala.

Francu Rozmanu je bilo nerazumljivo, zakaj Slovenci častijo dneve smrti pomembnih ljudi, tistih, ki so padli v vojnah, pa še pokopati ne znajo. Povedal je, da mu je pred kratkim ambasador na Poljskem, Bojan Grobovšek, pripovedoval, da je v Galiciji ob Mazurskih jezerih obiskal 80 grobišč slovenskih vojakov iz prve svetovne vojne. Na nekaterih naj bi bilo tudi po 1000 slovenskih imen. V zadnjih 85 letih do danes nihče ni niti na enem od teh grobišč v imenu slovenskega naroda položil kakega venca v njihov spomin. Rozman upa, da smo razumeli, kaj je hotel s tem povedati. Drugič: nekatera področja, kot so kulturna, gospodarska zgodovina ipd., se na oddelkih za zgodovino v Ljubljani in Mariboru ne predavajo, kot je bilo večkrat omenjeno v uvodnih tezah. Število študentov je vse večje. V Ljubljani je trenutno okrog 700, v Mariboru okrog 300 študentov zgodovine. Možnosti zaposlitve v stroki so minimalne, kadra za predavanja je približno toliko kot ga je bilo včasih, prostorov prav tako, seminarji so prenatrpani. Nihče na najde rešitve, novih ljudi skoraj ne moremo zaposliti, je pa po novi zakonodaji zelo težko dobiti nova profesorska mesta. Vse se meri na ure, kdor nima 180 ur, ne more dobiti plače, asistenti ne smejo imeti predavanj in seminarjev, lahko imajo samo vaje in to po svetu ni običaj. Tretjič: nobene revizije ni treba. Zadnji pregled slovenske zgodovine je izšel leta 1979 in novega bi bilo treba napisati na novo, ne pa starega revidirati. Tudi pri večjih narodih vsak, ki piše kak pregled, napiše vedno novega.

Aleš Gabrič je ugovarjal na Rozmanovo izvajanje o nemogočih pogojih pri morebitnem sprejemanju novih ljudi v učni proces na fakultetah. Po njegovi presoji je kakovost študija zdaj slabša kot je bila v času njegovega študija pred približno 15 leti, ko je bil stopenjski in je druga stopnja omogočala več seminarskega dela, torej več samostojnega dela študentov. Glede Mlakarjeve diskusije o nujnosti, da so za resnejšo oceno zgodovinski procesi zaključeni, je pripomnil, da se je potreba po zgodovinski distanci v preteklosti večkrat izrabljala za opravičilo, da ne bi raziskovali bližnje preteklosti, češ arhivi niso še povsem odprti ipd. Vse gradivo o določenem dogajanju nam tako ali tako nikoli ne bo dostopno, treba je le upoštevati vse dostopne vire in se stvari lotiti na podlagi teh. Revizija pa absolutno ne sme dobiti samo slabšalnega pomena, kot ga je npr. imel včasih nacionalizem.

Končno je beseda ostala moderatorju, ki je opazil, da po triurnem razpravljanju energija počasi kopni. Obdelali naj bi kar nekaj problemov: majhnost, zaprtost, pomanjkanje kritike. Pozval je na nadaljevanje razprave, še posebej koga, ki zgodovinopisje spremlja od zunaj. K besedi se je zadnja priglasila *Monika Kokalj*

Kočevar. Navezala se je na Gabričevo izvajanje o problemu predstavitve raziskovalnega dela. Sama prihaja iz Muzeja novejše zgodovine v Ljubljani, kjer je postavila razstavo o gorenjskem domobranstvu. Ugotovila je, da je komunikacija z javnostjo v muzejih mnogo lažja, saj je razstava lažje dojemljiva stvar kot znanstvena razprava. Opozorila je, da smo pri izbiri teme kolaboracije v primerjavi z drugimi evropskimi narodi, zlasti na podlagi stikov s skandinavskimi in drugimi kolegi, razmeroma pogumni, ker se tam o teh občutljivih problemih sicer več piše, vendar manj razstavlja. Opozorila je tudi na preveliko osredotočanje na arhive, premalo pa naj bi se zbiralo informacij po terenu.

Moderator je okroglo mizo zaključil z ugotovitvijo, da prireditev sicer ni niti odprla, še manj razčistila vseh problemov v zvezi s preučevanjem slovenske zgodovine 20. stoletja, vendar pa je opravičila svoj namen že s tem, da je evidentirala najbolj moteče stvari v našem delu. Menil je, da je nedvomno razprava na okrogli mizi nekaj prispevala tudi k premagovanju premajhne sproščenosti in pripravljenosti za pogovor, oziroma koristila dialogu med različno mislečimi kolegi.

Ervin Dolenc

Ideology and Historiography: The Making of Identity in Yugoslavian Historiography, Firenze, 8. in 9. maj 2000

European University Institute, ki je organiziral delavnico z zgoraj navedenim naslovom, je edina skupna ustanova petnajsterice za postdiplomski študij družboslovnih znanosti. Podobna institucija za naravoslovne znanosti je menda nekje v Belgiji, obe pa sta financirani neposredno iz držav članic EU. Praviloma na inštitutu, ki domuje v dveh čudovitih renesančnih dvorcih v premestju Firenc, študirajo diplomiranci iz držav Evropske zveze, vendar, vsaj v Firencah, lahko srečamo veliko študentov tudi iz drugih držav, največ vzhodnoevropskih, pa tudi iz drugih delov sveta. Študij na European University Institute naj bi jim omogočale bilateralne pogodbe njihovih matičnih držav s posameznimi članicami EU. Tako sem srečal študenta iz Albanije, slišal za študente iz Slovaške, Hrvaške itd., nihče pa se ni spomnil, ali so kdaj gostili kakega Slovenca. Trenutno na EUI študira oziroma se izpopolnjuje okrog 800 študentov.

Znanstveno delavnico (workshop) o pomenu ideologije in historiografije pri oblikovanju različnih nacionalnih identitet v Jugoslaviji so zelo uspešno organizirale tri študentke, ki končujejo disertacije na tej šoli pod vodstvom predstojnika oddelka za zgodovino in civilizacijo, švedskega profesorja z imenom Bo Strath. Ukvarja se s socialnim, gospodarskim in političnim razvojem v Evropi 20. stoletja. Operativne organizatorke so bile Sabine Rutar, Nemka slovenskega porekla, ki raziskuje odnose med italijansko in slovensko socialdemokracijo v Trstu do 1. svetovne vojne; Grkinja Augusta Dimou in Danka Brigitta Frello. Na konferenci je s strani šole sodeloval še britanski profesor John Rees, ki se ukvarja z Rusijo.